

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

The archaeology of Vlooienburg

Materiality and daily life in multicultural Amsterdam, 1600-1800

Stolk, M.

Publication date

2022

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Stolk, M. (2022). *The archaeology of Vlooienburg: Materiality and daily life in multicultural Amsterdam, 1600-1800*. [Thesis, fully internal, Universiteit van Amsterdam].

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Summary:

The Archaeology of Vlooienburg. Materiality and Daily Life in Multicultural Amsterdam, 1600-1800.

In the 1980s, large-scale excavations took place in the centre of Amsterdam, on the location of today's Waterlooplein. The excavations were carried out in advance of the construction of the new town hall and music theater in the former historic residential area of Vlooienburg. The Vlooienburg neighbourhood had grown to be the heart of Jewish Amsterdam, but fell into disrepair after the Second World War, since many of the Jewish residents did not survive the war and the houses were uninhabited afterwards. It is, however, less well known that Vlooienburg was once a newly built residential area where migrants and local residents - from an enormous variety of cultural backgrounds - lived together. The archaeological finds that were uncovered in the 1980s provide a wealth of information about daily life and diversity in Vlooienburg in the 17th and 18th centuries. The investigation of the archaeological finds that was conducted for this thesis therefore contributes to a more nuanced picture of the so-called Dutch 'golden age' in an attempt to move beyond traditional narratives of prosperity and spices.

For the history of Vlooienburg we have to go back to the end of the 16th century. The city of Amsterdam was growing rapidly and needed a new urban expansion, because of the need for new shipyards and warehouses, and due to the demand for more living space. To meet these needs, artificial islands were created, including Vlooienburg, which was situated in the bend of the river Amstel. And where an empty island had been developed around 1600, a complete residential area, consisting of four city blocks - crossed by two main streets, the Lange and the Korte Houtstraat - had been realized by 1625. Between the houses there were some small alleys or passages, there were workshops, bars and in some periods also places of worship. Houses were sometimes rented out partly or as a whole and all of the residential plots had access to a cesspit, which served as a precursor to the sewer and was also used for dumping household waste. The finds from these cesspits provide the perfect insight into daily life at that

time. Household waste included the remains of meals, sherds of cooking pots, plates for eating and cups for drinking, but also personal belongings such as children's toys or religious objects and in some cases even fragments of the clothes.

The analyses of the many thousands of objects from the cesspits of Vlooienburg lead to stories about the identity of the residents of the neighbourhood. However, identity of course is a complex concept. For a long time it has been regarded as something static, or as a concept that means more or less the same as ethnicity. In that case, for example, pottery from a certain region was linked one-to-one with the people who lived in that region and their identity was linked to this, as it were. Today, however, identity is approached as a multifaceted and hybrid concept. Within one person, in fact, several identities exist; for example the ethnic identity based on one's origin, but also a religious identity because of one's beliefs, or a social identity determined on the basis of belonging to another culturally distinct group in society. In addition, all of these aspects of a person's overall identity are sometimes subject to change over time or in a different environment. In depth research in this thesis has attempted to focus on different elements of identity and the ways in which they are present in and perceived through material culture – and thus are to be recognized in the various archaeological objects. In order to be able to make such distinctions, first an overview of the more or less average the household waste assemblage was formed through the study of pottery assemblages, in order to be able to find eventual differences among the ceramic assemblages and eventually among other specific find categories and varying compositions of artefacts.

An important cultural and religious factor in the formation of daily life at Vlooienburg is the Jewish inhabitation of the district. In the early 17th century, many migrants settled in the area, including Portuguese who were expelled by the Spanish Inquisition on the basis of their religious beliefs. Many of these Portuguese had been forced to convert to Christianity for generations or had secretly adhered to the Jewish faith, but with their arrival in the relatively tolerant city of Amsterdam, they found their way back to Judaism. Thanks to the archaeological remains from cesspits of Portuguese-Jewish (Sephardic)

households, it was possible to investigate how this transition manifested itself in material terms. On the basis of the discovery of (fragments of) red-fired Portuguese cooking wares and Portuguese chamber pots, it can be concluded that the first generation of migrants still seems to have held on to customs and Portuguese cooking traditions to a certain extent. In addition, special Portuguese drinking cups made of fine earthenware have been found, which are typical of drinking habits that were popular and know many parallels in for example Lisbon. In contrast to the Portuguese blue and white faience pottery - which is found in excavations in many Dutch cities that had a clear connection with the Iberian trade network - such drinking cups, cooking pots and chamber pots are only found in Portugal or in Portuguese colonies. Outside of Vlooienburg, the Netherlands has no known parallels for Portuguese cooking pots or chamber pots. The continued use of these cooking, drinking and sanitation wares apparently kept the memory of their Portuguese homeland alive within the private part of the households. This gives the meaning of everyday objects such as cooking pots an extra meaning and at the same time they played an active role in the formation of the ethnic identity of the migrants. However, it should be noted that this will have differed per household or per person. Where complete Portuguese pots and pans with minimal signs of use were discarded in an early 17th century cesspit, an inventory from 1718 describes that someone kept both whole and broken Portuguese pottery in a crate in the attic.

The case study of these Portuguese ceramics and their relationship to the inhabitants of Vlooienburg is just one example to illustrate the diversity of migrants in 17th century Amsterdam. The archaeological visibility of migrants is not self-evident and the research method used in this case tuned out to not always be applicable. A comparable study that was carried out to potentially localize the historically known Scandinavian labour migrants at Vlooienburg was not nearly so easy. Fragments of Danish cooking pots indeed were found, but, unlike the Portuguese variants, these pot were traded. The so-called 'Jydepots' were widely used in other Scandinavian countries, such as Sweden and Norway and they are relatively often found during excavations in the Netherlands or other European countries. It

therefore is questionable whether the cooking pots were brought to Vlooienburg by migrants, and, if this indeed would have been the case, it could point not only to Danish migrants, but potentially also to Swedish or Norwegian migrants.

From a methodological point of view, cooking traditions and associated utensils are therefore just an example of research into the formation of migrant identities. At a household level, for example, one can also think of furniture or at a personal level of clothing and jewelry. Such objects, however, are much less frequently uncovered in archeological contexts. In addition, the motivation for migration and the route taken have a major influence on the archaeological record of migrants. Wealthy Portuguese merchants could have their entire family and household shipped with their belongings, but migrant workers who worked in the shipping industry will have taken considerably less of their belongings with them. They may have seen their stay in Amsterdam as temporary, so that there was perhaps less need to bring a 'feeling of home' with them. Or take the High German Jewish (Ashkenazi) migrants, they are fleeing persecution, poverty and war in Eastern Europe and were probably barely even able to bring any possessions with them. However, such case studies deserve more attention within archaeological research, because they make us realize that not all population groups are equally represented in the find material.

In addition to ethnic identity, Jewish identity also played an important role in this PhD research, investigating the materiality of the earliest Jewish community in Amsterdam. The tricky part here was of course the question to what extent the Jews in Amsterdam initially wanted to be recognizable as belonging to the Jewish community, bearing in mind the persecution they had undergone, both on the Iberian Peninsula and in Eastern Europe. Historical sources indicate that the construction of a synagogue in a nearby residential house was soon started and research into the animal bone material also shows that kosher food preparation was observed quite strictly in some of the households. Yet it takes a while before the Jewish identity really becomes visible in material culture as well. It is only in the last quarter of the 17th century that objects appear to have been put into use that are

recognizable to outsiders as being related to Jewish customs. For example, more than 400 kosher leads have been found, bearing the Hebrew word for kosher on one side and sometimes providing information about the Jewish butcher or the corresponding Portuguese or High German community on the other side. Such seals were used to certify the kosher quality of meat. Other than that, two rare Dutch faience plates have been found in the cesspits of Vlooienburg. First of all, there is one plate with the text "seven days you shall eat matzos" and the words "meat" and "kosher" scripted in Hebrew. This example - referring to the celebration of Passover, the separation of meat and dairy products, and kosher customs - is the most clear form of material expression found at Vlooienburg with regard to the Jewish presence. The other faience plate, is decorated with a six-pointed star surrounded by floral motifs and with an Asian-inspired image painted in the centre. The depiction of a six-pointed star on faience plates is rather rare and that, in combination with the fact that it has been found in a Jewish context, lead to the idea that this is a deliberate symbolic use of the star as an element of Jewish identity. At the same time, this specific plate reflects the more eclectic nature of the identity of its user(s); the plate combines elements of religious origin, but also shows parts of the social and fashionable aspects, opting to use faience plates for dining or for decorating the home. In addition, it also refers to the Asian world and the colonial connection that played a crucial role in the lives of many Amsterdam people at the time. Other intriguing objects specifically related to the propagation and implementation of Jewish identity are the (fragments of) Shabbat lamps, a funeral medal and the discovery of a gilded cup that may have served as a kiddush cup, which was used for drinking wine at certain Jewish ceremonies or occasions. Based on these forementioned examples, the presence of Jewish components may seem strongly present within the find assemblages, however, it should be noted that no intensive analysis has yet taken place when it comes to the material connection of other objects and religions. The find of a majolica plate with the image of Madonna with child, however, illustrates that these were present as well.

This brings us to another element from this PhD research, which specifically looked at the identity and living conditions of babies and

children in Vlooienburg households. It was decided to conduct specific research into this, because this category often remains underexposed, while it can be assumed that cultural beliefs and the feeling of belonging to certain social groups are largely learned in childhood. Since parents will have largely influenced the formation of their children's identities, there is the possibility to find aspects related to elements of identity in child-related material culture. The research has shown that there are no visible connections with regard to religious identity from an archaeological point of view when it comes to child-related objects. In terms of ethnic background, there is only one clear connection. Fragments of a miniature children's toy version of a Portuguese drinking cup have been found in one of the cesspits. Apparently whoever bought it for the child, must have wanted to commemorate their original homeland or maybe aimed to keep the memory of their homeland alive. In addition to the more common games with balls, cones and marbles, the children had access to several miniature versions of adult utensils. With cooking utensils, teapots and drinking cups or small weapons, adulthood was imitated in play, almost as a kind of preparation for adult life, in order to become familiar with the daily customs, norms and values. A distinction can be made with regard to social stratigraphy if one looks at the implementation of children's toys. While some had finely crafted glass or metal miniatures, others had more simple toys, sometimes made of recycled materials. All in all, there must have been quite some playing activity in the district, as is witnessed by the more than 170 children's toy miniatures and many hundreds of other fragments of toys.

It is not surprising that the daily ins and outs of Vlooienburg brought forth a large variety of objects, given the international and multicultural character of the neighbourhood. Therefore, to conclude the research, a study was carried out to a number of eccentric finds that know no parallels are in Dutch archaeology so far. In the first place, there turned out to be some fragments of extremely rare Mesoamerican - presumably Mexican - cups. Even though these pieces consist of only five sherds of a total of four different cups, on a total of many thousands of finds, they tell an interesting story and actually raise many new questions. At the time, the cups were better known as *búcaros* and were

highly valued among the Iberian (and also Italian) elite, because of their special taste, smell and, according to some, also medicinal properties. They are depicted in Iberian still life paintings from the 17th century and are in some cases described in estate inventories, but are rarely known from an archaeological context. After discovering these cups, it turned out that even more Mexican influences could be discovered among the Iberian pottery in Amsterdam, since clearly some Mexican shapes and decoration techniques had been imitated. Further study into this is necessary in order to be able to make more concrete statements about this, but in any case it gives the find material of Vlooienburg an extra dimension. For the time being, the hypothesis is that the material found its way to Amsterdam via the trade network of the Portuguese Jews in the Americas. A very different but equally intriguing find is that of a considerable amount of textiles from various cesspits, among which there are indications of the textile industry in the district, but also fragments of luxurious fabrics, such as silk with embroidered decoration in silver thread and a fragment of an Indian silk fabric that is dyed according to the typical Indian tie-dye technique. Further research is also needed in this area and this will also be realized within the recently established research project 'Textile from Dutch Soils'.

All in all, this research has shown how and to what extent aspects of identity are archaeologically observable and traceable. In the case of Vlooienburg, it turned out that differences in social, religious and ethnic diversity are to be detected within the material life in household contexts, but that individual choices certainly have had a role in this too. It has been found that examining migrant groups on the basis of material culture in some cases is very well possible - as in the case of the Portuguese Jews - certainly when it concerns the first generation(s), but that the motivation and circumstances of migration are of large influence on the archaeological visibility and detectability - as is the case with the Scandinavian migrants and the Ashkenazim, for example. Despite the many new perspectives and previously unknown archaeological finds that have come to light and have been published through this research, it also raises many new questions regarding the groups and materials within society on Vlooienburg that have not yet been addressed.

Samenvatting:

De Archeologie van Vlooienburg. Materialiteit en Dagelijks Leven in Multicultureel Amsterdam, 1600-1800

In de jaren '80 van de vorige eeuw vonden er grootschalige opgravingen plaats in het stadscentrum van Amsterdam, op de locatie van het huidige Waterlooplein. De aanleiding hiervoor was de bouw van het nieuwe stadhuis en muziektheater op de plek, waar ooit de woonwijk Vlooienburg floreerde. Deze wijk was uitgegroeid tot het hart van Joods Amsterdam, maar na de Tweede Wereld oorlog in verval geraakt, doordat vele van de Joodse bewoners deze oorlog niet overleefden en de huizen leeg kwamen te staan. Het is echter minder algemeen bekend dat Vlooienburg ooit ontstaan is als een nieuwbouwwijk waar migranten en lokale bewoners - met een enorme verscheidenheid aan culturele achtergronden - samen woonden en leefden. De archeologische vondsten die in de jaren '80 zijn gedaan, bieden echter een schat aan informatie over het dagelijks leven en de diversiteit op Vlooienburg in de 17de en 18de eeuw. Het onderzoek naar deze archeologische vondsten voor dit proefschrift draagt op die manier dan ook bij aan een genuanceerder beeld van de zogenoemde 'gouden eeuw' vol welvaart en specerijen.

Voor de ontstaansgeschiedenis van Vlooienburg moeten we terug naar het eind van de 16de eeuw. De stad Amsterdam groeide in rap tempo en was toe aan een nieuwe stadsuitbreiding, zowel vanwege de behoefte aan nieuwe scheepswerven en pakhuizen als de vraag naar meer woonruimte. Om in deze behoeften te voorzien werden er artificiële eilanden aangeplempt, waaronder dus ook Vlooienburg, in de bocht van de rivier de Amstel. En waar rond 1600 een leeg eiland gerealiseerd was, stond in 1625 een volledige woonwijk, bestaande uit vier huizenblokken, doorkruist door twee hoofdstraten, de Lange en de Korte Houtstraat. Tussen de huizenblokken in bevonden zich soms nog kleine steegjes of doorgangen en naast woningen bevonden zich er werkplaatsen, kroegen en in sommige perioden ook gebedshuizen. Huizen werden soms in zijn geheel of soms gedeeltelijk verhuurd en waren allen voorzien van een beerput, die dienst deed als voorloper van het riool en tevens gebruikt werd voor het dumpen van huishoudelijk

afval. De vondsten afkomstig uit deze beerputten geven dus het perfecte inkijkje in het dagelijks leven in die tijd. Onder het huishoudelijk afval bevinden zich resten van de bereide maaltijden, de scherven van de kookpotten, de borden waar van gegeten werd en de kopjes waar uit gedronken werd, maar ook persoonlijke bezittingen, zoals kinderspeelgoed of religieuze objecten en in sommige gevallen zelfs fragmenten van de kleding die werd gedragen.

Het onderzoek naar de vele duizenden objecten uit de beerputten van Vlooienburg leidt naar verhalen over de identiteit van de bewoners van de wijk. Identiteit is echter een complex begrip. Lange tijd is het beschouwd als iets heel statisch of als een begrip dat min of meer hetzelfde betekend als etniciteit. In dat geval werd bijvoorbeeld aardewerk uit een bepaalde regio één op één gelinkt met de mensen die in die regio woonden en werd hun identiteit hier als het ware aan gekoppeld. Tegenwoordig wordt identiteit echter beschouwd als juist een meerzijdig en veranderlijk concept. Binnen één persoon bestaan in feite meerdere identiteiten; inderdaad de etnische identiteit op basis van iemands herkomst, maar ook een religieuze identiteit vanwege iemands geloofsovertuigingen, of een sociale identiteit die bepaald wordt op basis van het behoren tot een andere cultureel onderscheidde groep in de samenleving. Bovendien zijn al deze aspecten van iemands totale identiteit soms onderhevig aan verandering in de loop der tijd of in een andere omgeving. Diepgaand onderzoek in dit proefschrift heeft zich geprobeerd te richten op verschillende elementen met betrekking tot identiteit en de manieren waarop dit in de materiële cultuur – en dus in de verschillende archeologische objecten – tot uiting is gekomen. Om een dergelijk onderscheid te kunnen maken is eerste een overzicht gevormd van hoe het huishoudelijk afval van een gemiddeld of doorsnee huishouden zich ongeveer aftekent wat betreft aardewerk assemblages, om vanuit daar verder te speuren naar meer specifieke vondstcategorieën en samenstellingen.

Een belangrijke culturele en religieuze factor binnen de vorming van en het dagelijks leven op Vlooienburg is dat van de Joodse bewoners van de wijk. In het begin van de 17de eeuw vestigden zich veel migranten in de buurt, waaronder Portugezen die verdreven werden door de Spaanse Inquisitie op basis van hun geloofsovertuiging.

Een groot deel van deze Portugezen had zich generaties lang onder dwang moeten bekeren tot het Christendom of in had in het geheim nog het Joodse geloof aangehouden, maar hun aankomst in het relatief vrije Amsterdam, hervonden zij hun weg naar het Jodendom. Dankzij de archeologische resten uit beerputten van Portugees-Joodse (Sefardische) huishoudens kon onderzocht worden hoe deze transitie zich op materieel gebied toonde. Op basis van de ontdekking van (fragmenten van) roodbakkend Portugees kookaardewerk en Portugese pispotten kon vast gesteld worden dat de eerste generatie migranten nog in zekere mate vast lijkt te hebben gehouden aan gebruiken en Portugese kooktradities. Daarnaast zijn er speciale Portugese drinkkopjes van fijn aardewerk gevonden, die typisch zijn voor drinkgewoonten die populair waren en onder andere veel zijn teruggevonden in bijvoorbeeld Lissabon. In tegenstelling tot het Portugese blauw-witte faience aardewerk - wat archeologisch teruggevonden wordt in vele Nederlandse steden die een duidelijke connectie hadden met het Iberisch handelnetwerk - worden dergelijke drinkkopjes, kookpotten en pispotten enkel in Portugal of in Portugese koloniën gevonden en buiten Vlooienburg zijn er in Nederland geen parallellen voor de Portugese kookpotten en pispotten bekend. Het aanhoudend gebruik van deze materialen, droeg dus binnen het private deel van de huishoudens blijkbaar de herinnering aan hun thuisland in leven. De betekenis van alledaagse objecten als kookpotten krijgen daarmee een extra betekenis en tegelijkertijd speelden zij een actieve rol in de vorming van de etnische identiteit van de migranten. Hierbij moet echter wel opgemerkt worden dat dit per huishouden of per persoon verschilt zal hebben. Waar in de een beerput uit de vroege 17de eeuw complete Portugese potten en pannen zijn weggegooid met minimale gebruikssporen, beschrijft een boedelinventaris uit 1718 dat iemand op zolder zowel heel als gebroken Portugees aardewerk bewaarde in een krat.

De case studie naar deze Portugese objecten en hun relatie tot de bewoners van Vlooienburg verbeeldt slechts een voorbeeld binnen de diversiteit aan migranten in 17de eeuw Amsterdam. De archeologische zichtbaarheid van migranten is niet vanzelfsprekend en de onderzoeksmethode die in dit geval is gebruikt is niet altijd

toepasbaar. Een vergelijkbare steekproef die werd uitgevoerd om de Scandinavische arbeidsmigranten op Vlooienburg – die we kennen op basis van historische bronnen – zichtbaar te maken verliep lang niet zo makkelijk. Weliswaar werden fragmenten van Deense kookpotten teruggevonden, maar in tegenstelling tot de Portugese varianten, werden deze wél verhandeld. De zogenaamde Jydepotten werden dan ook veel gebruikt in andere Scandinavische landen, zoals Zweden en Noorwegen en ze worden relatief vaak aangetroffen bij opgravingen in Nederland of in andere Europese landen. Het is dus enerzijds maar de vraag of de kookpotten per se meebracht werden door migranten en mocht dit het geval zijn, dan zou het niet enkel kunnen wijzen op Deense migranten, maar potentieel ook op Zweedse of Noorse migranten.

Methodologisch gezien zijn kooktradities en bijbehorende gebruiksvoorwerpen dus slechts één voorbeeld van onderzoek naar de vormgeving en uiting van identiteit. Op huishoudelijk niveau kan bijvoorbeeld ook gedacht worden aan meubilair of op persoonlijk niveau aan kleding en sierraden. Al worden dergelijke objecten archeologisch gezien significant minder vaak teruggevonden. Daarnaast zijn de motivatie voor migratie en de route die afgelegd werd van grote invloed op de archeologische neerslag van migranten. Rijke Portugese kooplui konden hun hele gezin en huishouden met inboedel laten verschepen, maar arbeidsmigranten die in de scheepvaart werkten zullen aanzienlijk minder mee hebben genomen. Wellicht hebben zij hun verblijf in Amsterdam als tijdelijk hebben gezien, waardoor er misschien minder behoefte was aan het meebrengen van een 'gevoel van thuis'. Of neem de Hoogduitse Joodse (Ashkenazische) migranten, zij ontvluchten vervolgingen, armoede en oorlog in Oost Europa en waren wellicht amper überhaupt amper in de gelegenheid om iets van bezittingen mee te brengen. Dergelijke case studies verdienen echter juist meer aandacht binnen de archeologie, want het doet ons beseffen dat niet alle bevolkingsgroepen evenwaardig gerepresenteerd zijn in het vondstmateriaal.

Naast de etnische identiteit heeft ook de Joodse identiteit een belangrijk aandeel gehad in dit promotieonderzoek, om de materiële afspiegeling van de vroegste Joodse gemeenschap in Amsterdam te onderzoeken. Het lastige hierbij was natuurlijk de vraag in hoeverre de

Joden in Amsterdam in eerste instantie herkenbaar wilden zijn als behorende tot de Joodse gemeenschap, met in gedachten de vervolgingen die zijn hebben ondergaan, zowel op het Iberisch schiereiland als in Oost-Europa. Op basis van historische bronnen blijkt dat er al vrij snel over werd gegaan tot de bouw van een synagoge in een woonhuis in de buurt en uit het onderzoek naar het dierlijk botmateriaal blijkt ook dat de koosjere voedselbereiding in sommige gevallen al vrij strikt werd nageleefd. Toch duurt het even voordat ook in de materiële cultuur de Joodse identiteit echt zichtbaar wordt. Het is eigenlijk pas in het laatste kwart van de 17de eeuw dat er structureel objecten in gebruik lijken te zijn genomen die voor buitenstaanders herkenbaar zijn als te relateren aan Joodse gebruiken. Zo zijn er meer dan 400 koosjer loodjes gevonden, waarop aan de ene kant in het Hebreeuws het woord voor koosjer te lezen valt en aan de andere zijde informatie over de slacht en of de slager tot de Portugese of Hoogduitse gemeente behoorde. Dergelijke loodjes werden gebruikt om de koosjere kwaliteit van vlees te waarmerken. Wat betreft voedselconsumptie, zijn er ook twee opvallende Nederlandse faience borden teruggevonden in de beerputten van Vlooienburg. Zo is er in de eerste plaats een bord met daarop in Hebreeuws de tekst 'zeven dagen zul je matzes eten' en de woorden 'vlees' en 'koosjer'. Dit bordt - dat dus refereert aan de viering van Pesach, de scheiding van vlees en zuivelproducten, en de koosjere gebruiken - is met betrekking tot de Joodse aanwezigheid dan ook de meest duidelijke vorm van materiële expressie die op Vlooienburg is teruggevonden. Het andere faience bord, dat gedecoreerd is met een zes-puntige ster die omgeven is door florale motieven en waarbij in het midden een Aziatisch geïnspireerde afbeelding is geschilderd. Het feit dat de afbeelding van zo'n zes-puntige ster zeldzaam is en dat deze in Joodse context gevonden is kan haast geen toeval zijn en lijkt dan ook een verwijzing naar een vroeg symbolisch gebruik ervan binnen het Jodendom. Tegelijkertijd weerspiegelt dit bordt het meer eclectische karakter van de identiteit van zijn gebruiker(s); het bord combineert elementen van religieuze aard, maar eveneens de sociale en modieuze aspecten waarbij gekozen werd om faience borden te gebruiken om van te dineren of decoratief in huis op te stellen. Daarnaast verwijst het ook naar de Aziatische

wereld en de koloniale connectie die destijds een cruciale rol speelde in het leven van menig Amsterdammer. Andere intrigerende objecten die specifiek betrekking hebben op het uitdragen en uitvoeren van de Joodse identiteit zijn de (fragmenten van) sabbat lampen, een begrafenispenninng en de vondst van een vergulde beker die vermoedelijk dienst gedaan kan hebben als een kiddoesj-beker, welke gebruikt werd voor het drinken van wijn bij bepaalde Joodse ceremonies of gelegenheden. Aan de hand van deze voorbeelden lijkt de aanwezigheid van Joodse componenten wellicht sterk aanwezig binnen de vondstassemblages, echter hierbij moet opgemerkt worden dat er nog geen intensieve analyse heeft plaatsgevonden met betrekking tot de materiële verbondenheid van andere objecten. Dat deze er wel degelijk waren blijkt bijvoorbeeld uit de vondst van een majolica bord met de afbeelding van madonna met kind.

Dit brengt ons gelijk op een ander element uit dit promotieonderzoek, waarbij juist gekeken is naar de identiteit en levensomstandigheden van baby's en kinderen in Vlooienburgse huishoudens. Er is besloten om hier specifiek onderzoek naar te doen, omdat deze categorie vaak onderbelicht blijft, terwijl men er vanuit kan gaan dat culturele overtuigingen en het gevoel deel uit te maken van bepaalde sociale groepen voor een groot deel aangeleerd wordt in de kindertijd. Althans in ieder geval zullen ouders hun kinderen hier voor een groot deel in beïnvloed hebben en zodoende is er de mogelijkheid om aspecten met betrekking tot aspecten van identiteit ook terug te vinden in materiële cultuur die direct aan kinderen te relateren is. Uit het onderzoek is gebleken dat er wat betreft religieuze identiteit archeologische gezien geen verbanden waarneembaar zijn. Wat betreft etnische achtergrond is er één enkele duidelijke verbinding te leggen. In één van de beerputten zijn namelijk de fragmenten van een miniatuur kinderspeelgoed versie van een Portugees drinkkopje teruggevonden. Blijkbaar wilde degene die het ooit voor het kind kocht op deze manier de gedachte aan hun oorspronkelijke thuisland levendig houden. Het valt verder op dat de kinderen naast de meer algemene bal of kegel spelen, beschikten over veel miniatuur versies van gebruikswerpen van volwassenen. Met kookgerei, theepotjes en drinkkopjes of klein wapentuig werd het volwassen in spelvorm

nagebootst als een soort voorbereiding op het volwassen leven, om bekend te raken met de dagelijkse gebruiken, normen en waarden. Er valt overigens wel onderscheid te maken wat betreft sociale stratigrafie als men kijkt naar de uitvoering van het kinderspeelgoed. Waar sommigen over fijn vervaardigde glazen of metalen miniaturen beschikten, hadden anderen simpeler speelgoed al dan niet van hergebruikte materialen. Desalniettemin zal er heel wat afgespeeld zijn in de wijk, getuige de meer dan 170 kinderspeelgoed miniaturen en vele honderden andere fragmenten van speelgoed.

Gezien het internationale en multiculturele karakter van de wijk Vlooienburg, is het niet verwonderlijk dat er ook een grote variatie aan objecten is die een rol hebben gespeeld in het dagelijks reilen en zeilen aldaar. Als afsluiter van het onderzoek is dan ook aandacht besteed aan een aantal van de meer excentrieke vondsten die bij de opgravingen gedaan zijn en waar tot op heden geen parallellen van bekend zijn in de Nederlandse archeologie. In de eerste plaats gaat het hier om fragmenten van uiterst zeldzame Meso-Amerikaanse - vermoedelijk Mexicaanse - kopjes. Ookal gaat het hier slechts om 5 scherven van in totaal 4 verschillende kopjes op een totaal van vele duizenden vondsten, ze vertellen een interessant verhaal en roepen eigenlijk vooral veel nieuwe vragen op. De kopjes stonden destijds beter bekend als *búcaros* en werden zeer gewaardeerd onder de Iberische (en ook Italiaanse) elite, vanwege een bijzonder smaak, geur en volgens sommigen ook geneeskrachtige werking. Ze zijn afgebeeld op Iberische stillevens uit de 17de eeuw en worden in enkele gevallen beschreven in boedelinventarissen, maar zijn uit archeologische context zelden bekend. Na het ontdekken van deze kopjes bleken er nog meer Mexicaanse invloeden te ontdekken binnen het Iberisch aardewerk in Amsterdam, waarbij duidelijk Mexicaanse vormen en decoratie technieken nagemaakt zijn. Verdere studie hiernaar is nodig om hier meer concrete uitspraken over te kunnen doen, maar het geeft het vondstmateriaal van Vlooienburg in ieder geval een extra dimensie. Voorlopig is de hypothese dat het materiaal meegekomen zal zijn vanuit het handelsnetwerk van de Portugese Joden in de Amerikaanse regio. Een heel andere maar eveneens intrigerende vondst is dat van een aanzienlijke hoeveelheid textiel uit verschillende beerputten,

waaronder aanwijzingen zijn voor de textielindustrie in de wijk, maar ook voor de aanwezigheid van luxe stoffen, zoals zijde met geborduurde decoratie in zilverdraad en een fragment van een Indiase zijden stof die volgens de typisch Indiase tie-dye techniek geverfd is. Ook op dit gebied is vervolg onderzoek nodig en dit zal ook gerealiseerd worden binnen het recent opgezette onderzoeksproject 'Textiel uit Hollandse Bodem'.

Al met al is uit dit onderzoek gebleken hoe en in hoeverre onderdelen van identiteit archeologisch waarneembaar en traceerbaar zijn. In het geval van Vlooienburg is gebleken dat op huishoudelijk niveau verschillen in sociale, religieuze en etnische diversiteit materieel terug te vinden zijn, maar dat individuele keuzes hier ook zeker een rol in spelen. Er is gebleken dat het onderzoeken van migrantengroepen op basis van materiële cultuur in sommige gevallen goed mogelijk is – zoals in het geval van de Portugese Joden - zeker wanneer het de eerste generatie(s) betreft, maar dat de motivatie en omstandigheden van migratie van grote invloed zijn op de archeologische zichtbaarheid – zoals bijvoorbeeld bij de Scandinavische migranten en de Asjkenazische Joden. Ondanks de vele nieuwe invalshoeken en eerder onbekende archeologische vondsten die middels dit onderzoek aan het licht zijn gekomen en gepubliceerd zijn, roept het onderzoek ook veel nieuwe vragen op wat betreft de tot nu toe nog niet aan bod gekomen groepen en materialen binnen de samenleving op Vlooienburg. Wie weet wat vervolgonderzoek nog allemaal aan het licht kan brengen.